

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อารมณ์ เป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ อารมณ์ทำหน้าที่เป็นตัวจูงใจให้เกิดการกระทำ รวมทั้งช่วยเสริมแต่งการกระทำนั้นให้มีชีวิตชีวา นอกจากนี้มันยังมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม อารมณ์เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะในการปรับตัวของมนุษย์ว่า ควรดำเนินชีวิตอย่างไร และรูปแบบที่หลากหลายของพฤติกรรมจัดเป็นผลอันเนื่องมาจากประสบการณ์ของปฏิกริยาทางอารมณ์ ที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ จนกลายเป็นนิสัย ดังนั้นอารมณ์จึงเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของเด็กจนถึงผู้ใหญ่ (ศรีสมร โทวระ 2521 : 2)

ในวัยเด็กความเข้าใจเกี่ยว กับอารมณ์นับเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยเหลือเด็กให้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ในช่วงวัยต้น ๆ ของวัยเด็กช่วงอายุระหว่าง 3 - 5 ปี ความเข้าใจอารมณ์ของเด็กจะมีความสำคัญต่อการคบเพื่อน การยอมรับในกลุ่มเพื่อน (Cossidy et.al., 1992 ; Denham , 1986 Cited by Paul et.al., 1990 : 404) รวมถึงการติดต่อสื่อสารในแต่ละวันของเด็กด้วย เด็กจะให้อารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความรู้สึกดีใจ เสียใจ และอารมณ์อื่น ๆ เป็นศูนย์กลางในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Bretherton , fritz , Zahn - waxer & Ridgeway 1986 Cited by Paul et.al., 1990 : 504 - 541) และเมื่อเด็กอายุมากขึ้น ความเข้าใจของเด็กต่อสังคมจะเปลี่ยนไป ยิ่งเมื่อเด็กเข้าไปอยู่ในสถานที่ใหม่ ๆ เช่น โรงเรียน การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของอารมณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การรับรู้ทางอารมณ์เปลี่ยนแปลงไป (Strayer, 1986 Cited by Paul et.al., 1990 : 409) ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่ารูปแบบต่าง ๆ ของอารมณ์จะเปลี่ยนแปลงไปตามวุฒิภาวะและการเรียนรู้ (Thompson 1962 : 282 - 285 อ้างถึงใน วิชาดา แซ่ตั้ง , 2528 : 4) ดังเช่นผลงานวิจัยของ Bretherton (1986) ที่พบว่าเด็กอายุ 2 ปี จะมีการใช้กลุ่มคำในการแสดงอารมณ์พื้นฐาน และ เด็กจะเชื่อมโยงอารมณ์ต่าง ๆ กับสิ่งเร้าในการสนทนา (Bretherton et.al., 1986 Cited by Paul et.al., 1990) และในช่วงอายุระหว่าง 2 ปี ถึง 5 ปี เด็กจะมีการเรียนรู้ในการจำ การบ่งชี้ถึงสถานการณ์ต่าง ๆ และการรับรู้ถึงอารมณ์ต่าง ๆ ทางสีหน้าแสดงถึงความรู้สึกที่แตกต่างกัน การแยกแยะระหว่างอารมณ์ทางบวกและอารมณ์ทางลบ ซึ่งเด็กจะได้รับการเรียนรู้ในช่วงแรก ๆ งานวิจัยของ Russell (1983) ได้ศึกษาถึงการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางสีหน้าจากรูปถ่ายว่ามีความแตกต่างกันหรือเหมือนกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ พบว่าเด็กเล็กจะใช้รูปแบบการแบ่งกลุ่มของรูปออกเป็น 2 รูปแบบ รูปแบบแรก คือ ระดับความพึงพอใจ เช่น ความ

รู้สึกดีใจและตื่นเต้นกับอารมณ์ปือหน้าหรือเสียใจ และอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ระดับความเข้มของอารมณ์ เช่น ความรู้สึกพอใจเล็กน้อยกับความรู้สึกพอใจมาก และจากการศึกษาของ Michalson & Lewis (1985) ที่พบว่าเด็กอายุ 5 ปี สามารถแยกความแตกต่างของอารมณ์ทางบวกและอารมณ์ทางลบได้อย่างกว้าง ๆ ตัวอย่างเช่นเมื่อขอให้เด็กอธิบายความรู้สึกที่แสดงในรูป 6 รูป พบว่า เด็กอายุ 5 ปี สามารถรับรู้ถึงอารมณ์ต่าง ๆ ที่แสดงในรูปได้ โดยการบ่งชี้ถึงรูปที่แสดงความรู้สึกดีใจ เสียใจ โกรธได้อย่างถูกต้อง แต่ไม่สามารถอธิบายถึงความรู้สึกแปลกใจ กลัว หรือน่ารังเกียจได้อย่างถูกต้อง นอกจากนั้นยังพบอีกว่าเด็กมีความเข้าใจการร่วมกันของอารมณ์ที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งความรู้สึกที่ขัดแย้งกันสามารถเกิดขึ้นในบางครั้งได้ ในช่วงอายุประมาณ 6 ปี หรือ 7 ปี เด็กจะรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นทางบวกหรือทางลบหรือความรู้สึกของอารมณ์ทางบวกและทางลบที่ร่วมกันอยู่ แต่เด็กยังไม่เข้าใจอย่างกระจ่างชัดเจนจนกระทั่ง อายุ 9 - 10 ปี (Michalson & Lewis 1985 Cited by Paul et.al., 1990 : 504 - 541) จากการวิจัยของ Harris (1985) โดยให้เด็กกลุ่มตัวอย่าง ทั้งเรื่องราวของเด็กผู้หญิง และเด็กผู้ชาย ชื่อไมตี้ และมิก ซึ่งมีสุนัขตัวโปรดอยู่ 1 ตัว วันหนึ่งสุนัขได้กัดตุ๊กตาของพวกเขาจนขาด ผลของการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กอายุ 9 ปีและ 10 ปี สามารถบ่งชี้ถึงอารมณ์ที่เกิดร่วมกันในขณะนั้นได้ นั่นคือความรู้สึกรักและโกรธในเวลาเดียวกัน Donaldson & Westerman (1986) พบว่าเมื่อเด็กอายุมากขึ้น เด็กมีความเข้าใจถึงความรู้สึกที่แท้จริงเพิ่มมากขึ้นว่าอาจจะแตกต่างไปจากที่พวกเขาสังเกตเห็น เช่น ประสพการณ์ของอารมณ์อาจจะไม่เกิดคู่ไปกับอารมณ์ที่แสดงออกมาก็ได้ จากการวิจัยของ Harris , Donnelly , Guz & Pitt - Wutson (1986) โดยการเล่านิทานให้เด็กฟังแล้วขอให้เด็กอธิบายถึงความรู้สึกของตัวแสดงในเรื่อง พบว่า เด็กอายุ 4 ปี มีขอบเขตความเข้าใจถึงความเป็นไปได้ว่า ตัวละครอาจมองไปยังคน ๆ หนึ่ง แต่มีความรู้สึกไปยังคนอื่นคนได้ สำหรับเด็กอายุ 6 ปี และ 10 ปี มีความเข้าใจความแตกต่างนี้อย่างชัดเจน อาจกล่าวได้ว่าการมีอายุมากขึ้น มีผลให้ความสามารถทางปัญญาและภาษาเพิ่มมากขึ้น นับเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับอารมณ์ การแสดงออกทางอารมณ์ตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้เพิ่มขึ้น (Paul et.al., 1990) งานวิจัยของ Harter & Buddin (1987) ซึ่งได้ทำการศึกษาความเข้าใจของเด็กในเรื่องอารมณ์ 2 อารมณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน พบว่าเด็กที่มีอายุมากขึ้นจะมีความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ที่ซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น เด็กอายุ 5 ปี จะใช้อารมณ์เพียงอารมณ์เดียว หรือสองอารมณ์ แต่ไม่ได้เกิดเวลาเดียวกันในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เด็กอายุ 7 ปีจะใช้อารมณ์ 2 อารมณ์ที่มีการร่วมกันของอารมณ์ในทิศทางเดียวกันไปยังสถานการณ์เป้าหมายได้ เด็กอายุ 7 ปี จะรู้ว่าอารมณ์ที่มีลักษณะคล้ายกันจะเกิดขึ้นพร้อมกันไปยังสถานการณ์เป้าหมายที่แตกต่างกันได้ เด็กอายุ 10 ปีจะแสดงถึงการรับรู้การร่วมกันของอารมณ์ในทิศทางตรงกันข้าม สามารถเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ใน

สถานการณ์เป้าหมายเดียวกันได้ แต่วิธีการศึกษานี้ ใช้การสัมภาษณ์ถึงลักษณะที่กระตุ้นให้เด็กเกิดอารมณ์ 2 อารมณ์พร้อม ๆ กัน นับเป็นสิ่งที่ยากสำหรับเด็กเพราะต้องมีความเข้าใจภาษา นอกจากนั้นงานวิจัยนี้ยังไม่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงออกถึง การรับรู้อารมณ์ที่มีมากกว่า 2 อารมณ์ ด้วยเหตุนี้งานวิจัยดังกล่าว จึงอาจไม่ชัดเจนพอที่จะประเมินความสามารถของเด็กในความเข้าใจอารมณ์ที่ซับซ้อนมากขึ้นได้ Harter and Buddin (1987) การศึกษาของ Wintre et.al., (1990) เป็นการศึกษารูปแบบการตอบสนองทางอารมณ์ด้วยตนเองตามอายุ เพศ และสถานการณ์ โดยใช้การร่วมกันของอารมณ์ที่มีมากกว่า 2 อารมณ์ในการวิจัยนี้ รวมทั้งการจัดความยากในเรื่องภาษา โดยการสร้างสถานการณ์ขึ้นมาเป็นตัวอย่าง และขอให้เด็กทำนายการตอบสนองทางอารมณ์ ผลการวิจัยพบว่า เด็กอายุ 8 ปี สามารถทำนายอารมณ์เป้าหมาย ในสถานการณ์ที่ได้รับอย่างถูกต้องถึง 3 สถานการณ์ นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เสนอแนะอีกว่า หากมีการให้ตัวอย่างสถานการณ์และไม่ต้องให้เด็กตอบสนองทางภาษาที่ชัดเจนมากนัก เด็กอายุน้อยกว่า 8 ปีจะสามารถทำนายการร่วมกันของอารมณ์ ระดับความเข้มของอารมณ์ และทิศทางของอารมณ์ ในสถานการณ์ที่ให้ได้ การวิจัยของ Wintre & Vallence (1994) ซึ่งเป็นการศึกษาความสามารถในการเข้าใจอารมณ์เด็ก โดยการยกตัวอย่างสถานการณ์ และใช้เครื่องมือในการช่วยลดความยากในเรื่องภาษาของเด็ก ผลการวิจัยพบว่า เด็กอายุ 4 ปีสามารถที่จะทำนายสถานการณ์โดยใช้อารมณ์เพียงอารมณ์เดียว และสามารถลงชี้ถึงระดับความเข้มของอารมณ์ในสถานการณ์นั้นได้ เด็กอายุ 6 ปี สามารถจะให้อารมณ์ 2 อารมณ์ไปยังสถานการณ์เป้าหมายได้ เด็กอายุ 8 ปีใช้การร่วมกันของอารมณ์ในระดับความเข้มของอารมณ์ที่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์ของอารมณ์ที่ตรงกันข้ามไปยังสถานการณ์เป้าหมายได้

จากกล่าวโดยสรุปได้ว่า สำหรับเด็กอายุ 4 - 8 ปี ความเข้าใจเกี่ยวกับอารมณ์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ที่ราบรื่นกับผู้อื่น ในช่วงที่เด็กเริ่มเข้าสู่โรงเรียน พัฒนาการ ความเข้าใจเกี่ยวกับอารมณ์ของเด็กมีความสำคัญต่อการคบเพื่อน การยอมรับในกลุ่มเพื่อน (Cassidy et.al., (1992) ; Denham ,1986 Cited by Paul et.al., 1990) อันส่งผลไปสู่พัฒนาการด้านสังคม บุคลิกภาพ สติปัญญา อารมณ์ ทัศนคติที่เป็นในทางบวกของเด็กต่อไป (อรุณรัตน์ ทิมพิ์สุตระ ; 2533)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าเด็กไทยจะมีพัฒนาการและรูปแบบของความเข้าใจทางอารมณ์อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กไทยในช่วงวัยก่อนเข้าเรียน และวัยเด็กตอนต้น

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

อารมณ์ คือ รูปแบบการตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับความต้องการหรือจุดมุ่งหมายของมนุษย์ รูปแบบของการตอบสนองนี้จะประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางสรีระ การคิด และการแสดงออกของอารมณ์ (Frijda , 1980 Cited by Richard , 1981) นอกจากนั้นยังสามารถ ระบุได้ว่า อารมณ์ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดจะมีรูปแบบที่เกิดขึ้นร่วมกันอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสรีระ พฤติกรรม การแสดงออกทางอารมณ์ (Satrain et.al.,1973 อ้างจาก วิชาดา , 2528 : 4)

1. การเปลี่ยนแปลงทางสรีระ (Physiological Changes) เกิดขึ้นภายในร่างกาย เช่น การเปลี่ยนแปลงของระบบสารเคมี การเปลี่ยนแปลงของระบบกระแสประสาทที่อยู่ภายในร่างกาย นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระที่เราสามารถวัดได้ขณะเกิดอารมณ์ เช่น การเปลี่ยนแปลงอัตราการเต้นของหัวใจ การหลั่งเหงื่อ และการเพิ่มขึ้นของสารอะดรีนาลีนในกระแสโลหิต ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลเกิดอารมณ์กลัวหรือโกรธอย่างหนัก จะมีผลให้กล้ามเนื้อหัวใจบีบตัวมากขึ้น และทำให้การเต้นของหัวใจเร็วขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะสัมพันธ์กับระดับความเข้มทางอารมณ์

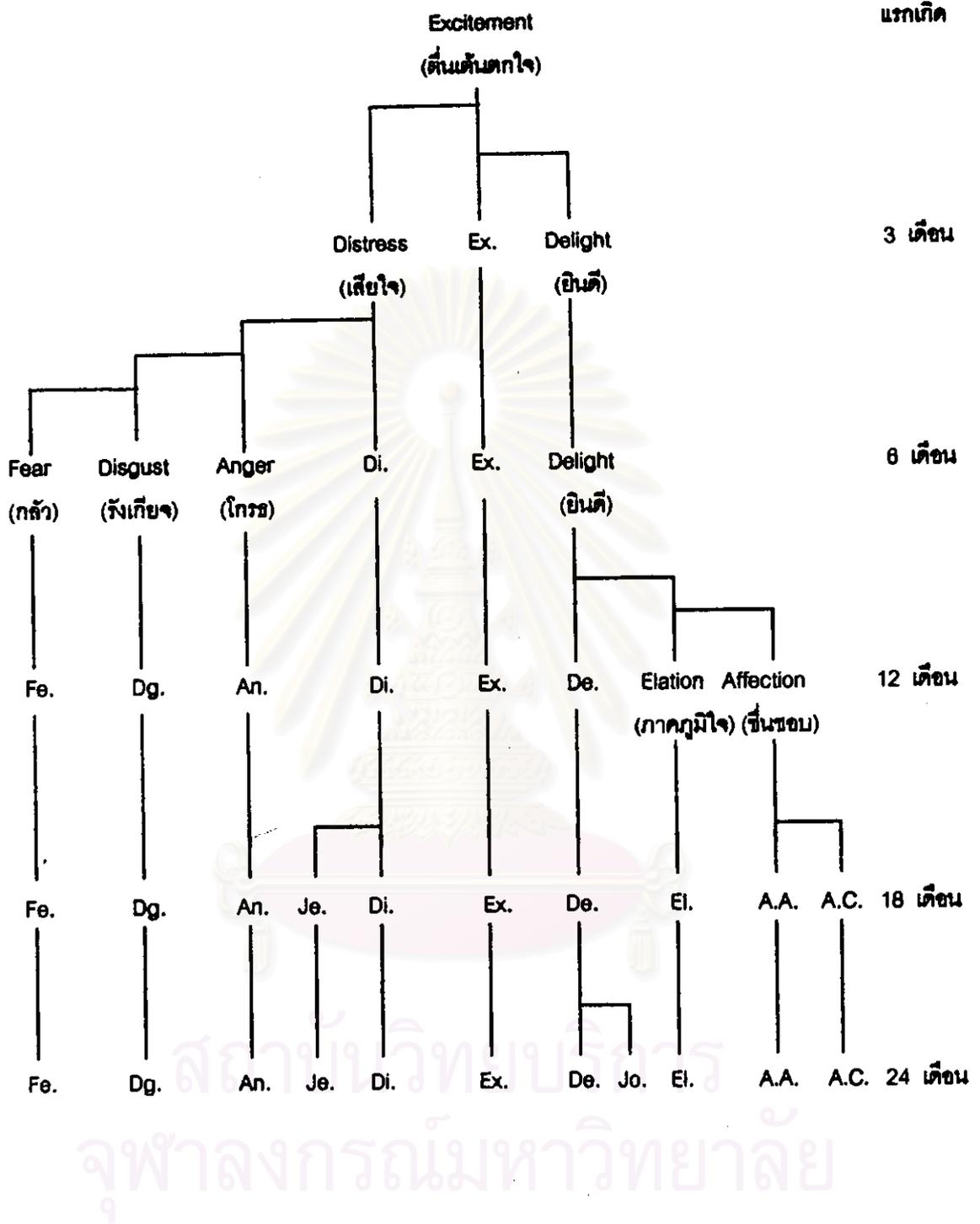
2. พฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ (Emotion Expression) ประกอบด้วย การแสดงสีหน้า การเคลื่อนไหวร่างกาย และการแสดงออกทางเสียง เช่น การร้องไห้ ทั้งหมดจัดว่าเป็นรูปแบบการแสดงออกทางอารมณ์

3. ประสบการณ์ทางอารมณ์ (Emotion Experience) ประสบการณ์ทางอารมณ์จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีการรับรู้หรือเกิดความรู้สึกต่าง ๆ ขึ้น และภาษานับเป็นสิ่งสำคัญสำหรับประสบการณ์ทางอารมณ์ เพราะภาษาเป็นตัวบ่งบอกถึงความรู้สึกภายในของบุคคล

ดังนั้น อารมณ์จึงนับว่าเป็นการร่วมกันของการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ การแสดงออกทางร่างกาย และสีหน้า และประสบการณ์การรับรู้ทางอารมณ์ (Paul , 1990 : 410 - 411)

พัฒนาการทางอารมณ์

Bridges (1932) กล่าวว่า รูปแบบของบุคลิกภาพต่างๆของมนุษย์นั้นมีผลมาจากพื้นฐานทางอารมณ์ของเด็ก โดย Bridges (1932) ได้แบ่งความแตกต่างทางอารมณ์ของเด็กในช่วงแรกเกิดถึงสองปี โดยมีพื้นฐานทางอารมณ์มาจากอารมณ์ตื่นเต้น (Excitement) ที่มีตั้งแต่แรกเกิดไปยังอารมณ์ต่างๆ ถึง 11 ชนิด ซึ่งจะมีผลต่อรูปแบบทางบุคลิกภาพของเด็กต่อไป และยังส่งผลไปสู่พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กในช่วงอายุ 5 ปี ถึง 12 ปี ด้วย ดังรูปภาพที่ 1 (Bridges ,1932 cited by Williams , 1974 : 243)

ภาพที่ 1 ภาพแสดงพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็ก ของ (Bridges Cited by Williams et.al., 1974 ; 244)

โดยอายุนั้นจะสัมพันธ์กับรูปแบบทางอารมณ์ที่เปลี่ยนไปของเด็ก การตอบสนองทางอารมณ์ในช่วงแรกเกิดของเด็กจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมภายในรอกทารก เช่น ความไม่สบายทางร่างกาย ความเจ็บปวดและการเปลี่ยนแปลงของระบบประสาทที่เป็นศูนย์กลางในการควบคุมอารมณ์ ในช่วงอายุ 3-6 เดือน อารมณ์ของเด็กจะขึ้นอยู่กับความแยกตนเองออกจากสิ่งแวดล้อม เด็กจะเริ่มยิ้มกับบุคคลที่คุ้นเคย และแสดงถึงความสนใจในสิ่งใหม่ๆ นำมาซึ่งอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงอายุ 3-6 เดือน เช่น อารมณ์ยินดี อารมณ์โกรธ อารมณ์กลัว และอารมณ์รังเกียจ โดยมีพื้นฐานมาจากอารมณ์ต่างๆ ในช่วงอายุที่ผ่านมา ในช่วงอายุ 6-12 เดือน อารมณ์ของเด็กจะขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็กในการควบคุมสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ และความไม่สมหวังต่อสิ่งที่เด็กต้องการ นำมาซึ่งอารมณ์ต่างๆ ที่เพิ่มมากขึ้น จากช่วงอายุที่ผ่านมา เช่น อารมณ์ภาคภูมิใจ(Elation) อารมณ์ชื่นชอบยินดี(Affection) ที่เด็กควบคุมสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ และในช่วงอายุ 18-24 เดือน อารมณ์ของเด็ก จะขึ้นอยู่กับความรู้เกี่ยวกับตนเอง(Sense of self) โดยเด็กจะมีการตอบสนองต่ออารมณ์ของผู้อื่นและให้ความรักไปยังสิ่งของต่างๆ ได้ เช่น รอกเล่น ตุ๊กตา ฯลฯ หลังจากนั้นเมื่อเด็กอายุมากขึ้นความแตกต่างของอารมณ์จะเพิ่มมากขึ้น และเมื่อเด็กอายุ 2 ปี เด็กจะเริ่มมีการแสดงออกทางอารมณ์ต่างๆ ใกล้เคียงกับผู้ใหญ่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ เด็กเริ่มเข้าสู่การใช้ความคิดทางปัญญา(Schema) (Allison, 1987; 407-409) ดังนั้นจึงถือได้ว่าอารมณ์ เป็นรูปแบบของการแสดงออกของทารกและวัยต่าง ๆ ในการติดต่อสื่อสารความต้องการ ความรู้สึกของตนเองไปยังบุคคลอื่นให้ได้รับรู้ รวมทั้งเป็นการแสดงออกทางสังคม เช่น การยิ้มในเด็กทารกจะคล้ายกับเป็นการแสดงออกถึงความผูกพันกับผู้ดูแลเด็ก และการร้องไห้เสียใจของเด็กจะทำให้ผู้ใหญ่หันมาสนใจ ดังนั้นอารมณ์จึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่มี 2 ทิศทาง คือ ไม่เพียงแต่เด็กจะเรียนรู้การแสดงออกทางอารมณ์ต่าง ๆ ของผู้อื่นเท่านั้น หากเด็กยังเรียนรู้ที่จะเข้าใจอารมณ์ต่าง ๆ ในการสื่อสารไปยังผู้อื่นด้วย (Mavis & Ross, 1990 : 237) พัฒนาการทางอารมณ์หลัก ๆ เช่น อารมณ์ดีใจ โกรธ เสียใจ และกลัว (ตกใจ) ในวัยทารกจนถึงวัยเด็กตอนปลายมีพัฒนาการดังนี้

พัฒนาการทางอารมณ์ในวัยทารก

อารมณ์เสียใจ (Sadness) การร้องไห้ (Crying)

อารมณ์เสียใจ หรือการร้องไห้ในทารกจะมีการแสดงออกทางด้านร่างกายร่วมด้วย โดยทั่วไปการร้องไห้ของทารก เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการหิวหรือได้รับความไม่สะดวกสบาย อารมณ์เสียใจโดยทั่วไปจะปรากฏในช่วง 3 ถึง 4 เดือน และอาการการแสดงออกถึงอาการเสียใจ โดยการร้องไห้จะมีความรุนแรงน้อยลงเมื่ออายุ 1 ปีขึ้นไป รวมทั้งความถี่ของการร้องไห้จะลดน้อยลงด้วย เหตุผลของการร้องไห้ในทารกขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การถูกแยกจากพ่อ

แม่หรือคนที่ดูแลเด็ก อยู่ในสถานที่ที่กระตุ้นให้เกิดความกลัว หรืออยู่กับคนแปลกหน้า และการเจ็บปวดทางร่างกาย (Jeffrey & Donald , 1991 : 221 - 222)

อารมณ์ดีใจ (Happy) และการยิ้ม (Smile)

การยิ้มในวัยทารก จะเกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิดโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก แต่หลังจาก 4 ถึง 6 สัปดาห์ขึ้นไปทารกจะมีการยิ้มทางสังคม (Social Smile) เกิดขึ้น (Mavis & Ross , 1990 : 238) โดยการยิ้มหรือการแสดงอารมณ์ดีใจนั้น เกิดเนื่องจากทารกมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ เมื่ออายุมากขึ้นการยิ้มจะเริ่มเกิดกับสิ่งเฝ้าต่าง ๆ ที่ทำให้ทารกรู้สึกดี เช่น ของเล่น เกมส์ หรือรายการทีวี (Moghee & Goldst 1983 ; Cited by Jeffrey & Donald , 1991 : 222) นอกจากนั้นการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ยังพบว่าในช่วงแรกเกิดการยิ้มยังมีความแตกต่างกันในเพศที่ต่างกันด้วย พบว่าเด็กผู้หญิงจะแสดงการยิ้มอย่างต่อเนื่องมากกว่าเด็กผู้ชาย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะโดยทั่วไปแล้วเด็กผู้หญิงมีปฏิริยาทางสังคมมากกว่าเด็กผู้ชาย (Freedman , 1974 Cited by Mavis & Ross , 1990 : 241)

อารมณ์กลัว (Fear)

ในทารก อารมณ์กลัวจะเริ่มเกิดขึ้นในช่วงอายุ 5 ถึง 7 เดือน (Mavis & Ross , 1990 : 238) พัฒนาการของความกลัวในช่วงแรกของชีวิต จะเกิดเนื่องจากเด็กต้องปฏิสัมพันธ์กับคนแปลกหน้ากับบุคคลที่ไม่คุ้นเคย หลังจากที่เด็กสามารถจำบุคคลที่คุ้นเคยได้ การกลัวคนแปลกหน้าจะเริ่มลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถทางสติปัญญาเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความสามารถในการยอมรับความกลัวบางอย่างเพิ่มมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น (Jeffrey & Donald , 1991 : 222 - 223)

อารมณ์โกรธ (Anger)

ในทารก อารมณ์โกรธจะเริ่มขึ้นในช่วงอายุ 3 ถึง 4 เดือน พร้อม ๆ กับอารมณ์เสียใจ โดยอารมณ์โกรธในทารก เกิดขึ้นเนื่องจากทารกพยายามทำบางสิ่งบางอย่างแล้วถูกขัดขวาง หรือถูกแยกออกจากสิ่งที่พึงพอใจ การแสดงออกของอารมณ์โกรธของเด็กทารก เป็นการแสดงออกทางอารมณ์ที่ค่อนข้างรุนแรงมากกว่าวัยอื่น ๆ (Jeffrey & Donald , 1991 : 223)

พัฒนาการทางอารมณ์ในวัยเด็กตอนต้น

การแสดงออกทางอารมณ์ จะเริ่มมีความแตกต่างกันในช่วงวัยเด็กตอนต้น สิ่งเหล่านี้จะเชื่อมโยงกับลักษณะของพฤติกรรมและการแสดงออกทางอารมณ์ในช่วงต้นของชีวิต มีหลายปัจจัยที่ทำให้เด็กมีการเปลี่ยนแปลง การแสดงออกทางอารมณ์ในช่วงวัยนี้ คือ ความสามารถทางสติปัญญาของเด็กที่เพิ่มมากขึ้นทำให้เด็กสามารถรับรู้สิ่งใหม่ ๆ ในทิศทางที่แตกต่างกัน จินตนาการของเด็กจะเพิ่มมากขึ้น อันมีผลทำให้การตอบสนองต่อความกลัวต่อสิ่งที่จินตนาการเกิดขึ้น รวมทั้งพัฒนาการทางปัญญาที่เพิ่มขึ้นทำให้เด็กสามารถแสดงออกถึงความรู้สึก และอารมณ์ที่กว้างขึ้น (Casey , 1993 : Denham , Cook & Zooler , 1992 Cited by Jeffrey & Donald , 1991:265) นอกจากนั้นยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกที่มีผลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ในช่วงวัยเด็กตอนต้น เช่น การเข้าสู่สังคมที่กว้างขึ้นในวัยนี้ โดยเด็กในช่วงวัยนี้จะไปโรงเรียน เด็กจะมีสังคมใหม่ ๆ และเริ่มเกี่ยวข้องกับเพื่อนมากขึ้น มีผลให้ประสบการณ์ทางอารมณ์ของเด็กเพิ่มมากขึ้น อันนำไปสู่การแสดงออกทางอารมณ์ที่เพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้นจากกล่าวได้ว่า การแสดงออกทางอารมณ์ของเด็ก จะเกี่ยวข้องกับพัฒนาการหลาย ๆ ด้าน (Brown & Donn , 1991 ; Hadwin & Perner , 1991 Cited by Jeffrey & Donald , 1991:265 - 266)

อารมณ์โกรธ (Anger)

การแสดงออกของอารมณ์โกรธจะเปลี่ยนไปตามอายุ การแสดงออกทางร่างกายอย่างรุนแรง ที่บ่งบอกถึงอารมณ์โกรธจะลดลงหลังจากเด็กอายุ 2 ปีขึ้นไป และการแสดงออกของอารมณ์โกรธในวัยเด็กตอนต้นจะมีการแสดงออกของภาษาร่วมไปกับท่าทาง เช่น การแสดงอาการเอะอะโวยวาย ไม่พอใจ และลักษณะของการแสดงออกนี้ ยังคงอยู่จนถึงช่วงต้นของวัยเรียน จะเห็นได้ว่าอารมณ์โกรธในเด็กยังคงมีอยู่แม้เมื่ออายุมากขึ้น หากการแสดงอารมณ์โกรธดังกล่าวจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป (Jeffrey & Donald , 1991 : 267)

อารมณ์กลัว (Fear)

ความกลัวของเด็กในช่วงนี้จะเป็นความกลัวที่เกิดจากจินตนาการที่เพิ่มมากขึ้น เด็กมักแสดงออกทางอารมณ์หรือ อุดเกินความเป็นจริงในสิ่งที่จินตนาการขึ้น ในวัยนี้เด็กตอนต้นมักจะตอบสนองต่อความกลัวที่สัมพันธ์กับความตาย ความมืด สิ่งที่จินตนาการขึ้น นอกจากนั้นงานวิจัยยังพบว่า เด็กผู้หญิงจะแสดงความกลัวมากกว่าเด็กผู้ชาย อย่างไรก็ตามเด็กผู้ชายมัก

จะรายงานถึงชนิดของความกลัวมากกว่าเด็กผู้หญิง นอกจากนั้นรายการโทรทัศน์ยังก่อให้เกิดความกลัวในวัยนี้ได้มากด้วย (Klingman , 1988 Cited by Jeffrey & Donald , 1991 : 265)

พัฒนาการทางอารมณ์ในวัยเด็กตอนกลาง

วุฒิภาวะของอารมณ์จะเกิดขึ้นในช่วงวัยนี้ พัฒนาการทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยเด็กตอนกลาง จะก่อให้เกิดลักษณะบุคลิกภาพของเด็ก เด็กในวัยเด็กตอนกลางมีความสามารถเข้าใจอารมณ์ต่าง ๆ ที่เฉพาะเจาะจง และความซับซ้อนของอารมณ์ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้น ยังสามารถเข้าใจการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลอื่น ๆ ได้มากกว่าวัยอื่น ๆ ที่ผ่านมา นับได้ว่า พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้เริ่มใกล้เคียงกับผู้ใหญ่มากที่สุด (Comings , 1989 ; Wintre et.al., 1990 Cited by Jeffred & Donald , 1991:329)

ความเข้าใจอารมณ์ในวัยเด็ก (Emotion Understanding in Childhood)

Berk (1989) ได้กล่าวว่า เด็กในวัยเด็กตอนต้นส่วนใหญ่จะมีความเข้าใจเรื่องอารมณ์ได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากเด็กในวัยนี้จะมีการพูดเกี่ยวกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่แสดงออกมาทุก ๆ วัน ในช่วงต้นของเด็กวัยนี้เด็กจะปร่งถึงสาเหตุของการเกิดอารมณ์และผลที่ตามมาของการแสดงออกทางอารมณ์ และเลยไปถึงความเข้าใจเกี่ยวกับอารมณ์ที่ซับซ้อนมากขึ้น และเมื่อเด็กโตขึ้นความสามารถเข้าใจในสิ่งเหล่านี้ จะเริ่มถูกต้องและสมบูรณ์มากขึ้น โดยเด็กอายุ 4 - 5 ปี จะสามารถรับรู้อารมณ์พื้นฐานได้หลาย ๆ อย่าง เมื่อเด็กได้รับการถามว่าเพื่อนสนิทของเด็กรู้สึกโกรธ เสียใจ หรือดีใจ เด็กสามารถอธิบายได้ใกล้เคียงกับการบ่งบอกโดยผู้ใหญ่ และการแสดงออกของอารมณ์เหล่านั้นเริ่มมีความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม เด็กวัยนี้ยังคงเน้นลักษณะภายนอกมากกว่าภายใน ในการระบุถึงการแสดงออกของอารมณ์ตามการรับรู้ของเด็ก เช่น เด็กจะดูท่าทางการแสดงออกในการบ่งบอกถึงอารมณ์มากกว่าการพูดถึงความรู้สึกภายในของบุคคล (Fabes et.al., 1988 ; 1989 ; Cited by Berk , 1989:403) นอกจากนั้น เด็กในวัยนี้ยังสามารถทำนายถึงพฤติกรรมแสดงออกทางอารมณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง เช่น เด็กรู้ว่าเพื่อนดีเขาด้วยความโกรธ และเมื่อเพื่อนดีใจก็อาจกลับมาเล่นด้วยกัน (Russell , 1990 Cited by Berk , 1989:403) ความสามารถในการพิจารณาแหล่งข้อมูลในการอธิบายถึงอารมณ์ของผู้อื่นจะพัฒนาเพิ่มขึ้นในช่วงวัยเด็กตอนกลาง การศึกษาของ Gnepp (1983) ภายหลังจากที่แนะนำให้เกิดความลับสน เกี่ยวกับความรู้สึกของบุคคลจากรูปที่ผู้วิจัยแสดงให้เด็กดู เช่น รูปเด็กแสดงสีหน้า

ดีใจเมื่อจักรยานทั้ง ผู้วิจัยได้ตามเด็กถึงความรู้สึกในรูป พบว่าเด็กในวัยเด็กตอนต้นจะตอบสนองต่อการแสดงออกของอารมณ์ ปรากฏอยู่ในใบหน้าดังรูปที่เห็นได้เพียงอย่างเดียว เด็กอายุ 8 ปี และ 9 ปี แสดงถึงความไม่ชอบในรูปที่ทำให้เกิดความสับสน แต่เมื่อให้เด็กอธิบาย เด็กจะเอาประสบการณ์บางส่วนที่เกิดขึ้นมาอธิบายการแสดงออกในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เด็กจะอธิบายว่าเด็กที่ทำจักรยานทั้งรู้สึกดีใจเพราะพ่อแม่ของเด็กสัญญาว่าจะซ่อมให้ใหม่เร็ว ๆ นี้ (Gnepp , 1983 Cited by Berk , 1989 : 403)

นอกจากนั้นเด็กอายุ 8 ปี และ 9 ปี ยังไม่สามารถบอกได้ว่าคนเราสามารถมีอารมณ์ที่เกิดร่วมกันมากกว่า 1 อารมณ์ (Mixed feelings) ในวัยเด็กตอนต้นพบว่า เด็กยังไม่สามารถรับรู้ ว่า อารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันในเวลาเดียวกัน นอกจากนั้นเด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถแยกความแตกต่างทางกายภาพของสิ่ง 2 อย่างได้ เช่น ในงานอนุรักษ์จำนวนของ Piaget ในเรื่องของเหลวที่เปลี่ยนภาชนะ โดยนำน้ำจากแก้วที่สูงมาเทใส่ลงในแก้วที่เตี้ย แต่มีความกว้างของแก้วมากกว่า เด็กไม่เข้าใจว่า น้ำในแก้วมีปริมาณเท่ากันแม้ว่าเปลี่ยนแปลงรูปร่างของแก้ว (Piaget , 1952 : 145) และจากการศึกษาของ Arsenio & Kramer (1982) ที่ตามเด็กถึงความรู้สึกในสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมาว่า เด็กรู้สึกอย่างไรถ้าเด็กผลัดเพื่อนออกจากชิงช้า และไปเล่นชิงช้าแทน ผลการศึกษาพบว่าเด็กอายุ 4 ปี จะมีความรู้สึกทางบวก เช่น ดีใจ โดยเด็กจะให้เหตุผลว่า เพราะตนเองได้รับสิ่งที่ต้องการ คือ การได้เล่นชิงช้า แต่เด็กอายุ 8 ปี จะอธิบายถึงความรู้สึกที่เพิ่มมากขึ้นจากความรู้สึกดีใจ เด็กจะบอกถึงความรู้สึกที่ไม่เหมาะสมรวมอยู่ด้วย เช่น เสียใจ เลวร้าย เพราะเด็กทำอันตรายผู้อื่นด้วย (Arsenio & Kramer , 1982 Cited by Berk , 1989 : 403 - 404) และจากแนวคิดของ Harter (1983) ได้ระบุถึงความเข้าใจอารมณ์ของเด็กนั้นจะประกอบไปด้วย

1. ระดับความเข้มของอารมณ์ (Intensity of Emotion)

ระดับความเข้มของอารมณ์ (Intensity of Emotion) คือ รูปแบบหนึ่งของความเข้าใจอารมณ์ ซึ่งเป็นการรับรู้ถึงระดับอารมณ์ของมนุษย์ที่สื่อออกมาทางภาษาและสัญลักษณ์ เช่น การตอบสนองทางร่างกาย การแสดงออกทางสีหน้าและท่าทาง โดยที่เด็กและผู้ใหญ่จะมีการรับรู้ การแสดงออกของระดับความเข้มของอารมณ์ที่แตกต่างกัน (Wintre & Vallence , 1994 : 510) โดยเด็กจะใช้แนวคิดรูปแบบการแบ่งอารมณ์ที่คล้ายคลึงกับผู้ใหญ่ ในการบ่งบอกถึงระดับความเข้มของอารมณ์ (Russell and Ridgely , 1983 : 802) และสำหรับความสามารถในการทำนายถึงระดับความเข้มของอารมณ์นั้น พบว่า เด็กอายุ 8 ปี สามารถทำนายถึงระดับความเข้มของอารมณ์ที่เกิดร่วมกันได้อย่างเหมาะสมเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ (Wintre , 1990 : 1131) และ

ในเด็กอายุ 10 ปี มักจะบ่งบอกถึงอารมณ์ที่ร่วมกัน (Multiple Emotions) ในระดับความเข้มของอารมณ์ระดับสูงทั้ง 2 อารมณ์ หรือต่ำทั้ง 2 อารมณ์ สำหรับเด็กอายุ 6 ปี เด็กจะบ่งบอกถึงระดับความเข้มของอารมณ์เพียงอารมณ์เดียว และถ้าเด็กต้องมีการจำอารมณ์มากกว่าหนึ่งอารมณ์ในเวลาเดียวกัน ก็จะมีผลให้การบ่งบอกถึงระดับความเข้มของอารมณ์นั้นลดลง (The more emotions , The less intensity) ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นในเด็กที่มีอายุมาก (Terwogt & Olthof , 1986 : 117)

2. การร่วมกันของอารมณ์ (Multiple Emotions)

การร่วมกันของอารมณ์ (Multiple Emotions) คือ รูปแบบของการแสดงออกของอารมณ์ หรือความรู้สึกต่าง ๆ อย่างน้อย 2 หรือ 3 อารมณ์ที่มีต่อสถานการณ์หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง (Harter , S. 1983:16) ระดับพัฒนาการความเข้าใจการร่วมกันของอารมณ์สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. บุคคลสามารถรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นได้เพียง 1 อารมณ์ อารมณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 อารมณ์ไม่สามารถเกิดขึ้นร่วมกันได้ (only one feeling can be experienced , two feelings cannot go together)

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจอารมณ์ของเด็กพบว่า เด็กเล็กสามารถบ่งบอกถึงสถานการณ์ที่เหมาะสมกับความรู้สึกของเรา รวมทั้งเด็กอาจจะมีความรู้สึกดีใจ เสียใจ ตกใจ และรัก โดยที่พวกเขาไม่ได้คิดว่า ความรู้สึกอย่างน้อย 2 ความรู้สึกสามารถเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันได้ เด็กที่อยู่ในพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในขั้นนี้จะปฏิเสธว่า คนเราไม่สามารถมีอารมณ์ได้มากกว่า 1 อารมณ์ในสถานการณ์เดียวกัน ตัวอย่างเช่น เด็กจะบอกว่า "รู้สึกเสียใจ ถ้าเพื่อนไม่เล่นกับฉันและมันเป็นความรู้สึกเดียวที่เกิดขึ้นในขณะนั้น"

2. อารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นเป็นลำดับต่อเนื่องได้ (two feeling in temporal Sequence)

เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับนี้ เด็กจะมีความคิดว่า ความรู้สึกที่แตกต่างกันอย่างน้อย 2 อารมณ์สามารถที่จะแสดงออกมาได้ตามลำดับขั้น ตัวอย่างเช่น เด็กจะบอกว่า "ฉันรู้สึกเสียใจ ถ้าเพื่อนของฉันไม่เล่นกับฉัน แต่ถ้าแม่ให้ตุ๊กตา ฉันจะรู้สึกดีใจ" หรือเด็กอาจบอกว่า "ฉันรู้สึกดีใจ เพราะน้ำและถุงของฉันมาเยี่ยมฉัน หลังจากนั้นฉันเสียใจเพราะเพื่อนของฉันไม่เล่นกับฉัน" "ฉันรู้สึกภูมิใจเมื่อคิดว่ารายงานของฉันต้องได้รับคำชมเชยจากอาจารย์ หลังจากนั้นฉันรู้สึกผิดหวังเพราะมันไม่ได้เป็นไปตามที่ฉันคิด" สรุปได้ว่าความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ของเด็กในขั้นนี้ เด็กจะสามารถอธิบายได้ว่า อารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิด

ขึ้นตามลำดับอย่างต่อเนื่อง แต่เด็กยังไม่เข้าใจว่า อารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นพร้อมกัน ในเวลาเดียวกันได้ เด็กในชั้นนี้จะปฏิเสธการเกิดขึ้นของอารมณ์ 2 อารมณ์พร้อม ๆ กัน โดยเด็ก จะบอกว่า "หนูไม่คิดว่าความรู้สึก 2 อย่าง สามารถเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันได้" ดังนั้นเด็กที่มีความสามารถในพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับอารมณ์ในชั้นนี้ เด็กจะบอกถึงการรับรู้ของอารมณ์ ตามลำดับขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงปฏิเสธการเกิดขึ้นของอารมณ์ 2 อย่างพร้อม ๆ กัน

3. อารมณ์ 2 อารมณ์เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน (two feelings simultaneously) ในชั้น นี้เด็กจะสามารถบอกถึงความรู้สึกต่าง ๆ อย่างน้อย 2 อารมณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ตัวอย่าง เช่น เด็กจะบอกว่า "ถ้าเพื่อนของฉันไม่เล่นกับฉัน ฉันรู้สึกโกรธ เสียใจและผิดหวัง" "ฉันรู้สึก เสียใจ เพราะฉันไม่ได้เล่น โกรธเพื่อนและรู้สึกผิดหวังด้วยที่ฉันพยายามทำให้เพื่อนเล่นกับฉัน แต่ เพื่อนไม่ยอมเล่นด้วย" นอกจากนั้นเด็กมีความเข้าใจอีกว่า ความรู้สึก 2 อย่างที่ตรงกันข้ามหรือ คล้ายคลึงกันสามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ ตัวอย่างเช่น "ฉันรู้สึกดีใจที่คุณพยายามเอื้อมฉัน แต่ใน ขณะเดียวกัน ฉันรู้สึกเสียใจเพราะถูกแฉกของฉันท่อนฉัน" "ฉันรู้สึกแย่มากที่ใครก็ไม่รู้ มาทำของ เล่นของฉันทิ้ง และรู้สึกโกรธด้วย เพราะว่าฉันไม่รู้ว่าเป็นใคร" (Harter, S. 1983 : 16)

นอกจาก Harter (1982) ยังพบว่า เด็กอายุต่ำกว่า 7 ปี มีความคิดว่าอารมณ์ เพียงอารมณ์เดียวเท่านั้นที่สามารถเกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และปฏิเสธการเกิด ขึ้นของอารมณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน เราพบว่าเด็กอายุ 7 ปียอมรับว่าการร่วมกันของอารมณ์ สามารถ เกิดขึ้นได้ ส่วนความเข้าใจว่า อารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้ามกัน สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันใน สถานการณ์เดียวกัน จะพบในเด็กอายุ 9 ปีขึ้นไป ดังนั้นเราจึงสรุปว่า อายุเฉลี่ยของเด็กที่จะ สามารถจะเข้าใจได้ว่าอารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้อยู่ในช่วงอายุ 9 ปี (Harter , 1982 : 32) การวิจัยต่อมาของ Harter (1986) ได้พบว่าอายุเฉลี่ยของเด็กที่สามารถเข้าใจ อารมณ์ 2 อารมณ์ สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้นั้น ลดจากอายุ 9 ปีเป็น 7 ปีเท่านั้น (Harter , 1986 : 125) สำหรับเด็กอายุ 6 ปี จะมีความรู้เกี่ยวกับการร่วมกันของอารมณ์ น้อยกว่าเด็กอายุ 10 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่มีอารมณ์ร่วมกันในทิศทางตรงกันข้าม (Terwogt & Olthof , 1986 : 116) นอกจากนั้น Harter (1983) ยังได้ทำการศึกษาถึงพัฒนาการการเกิด ของอารมณ์ 2 อารมณ์ร่วมกัน โดยการสัมภาษณ์เด็กอายุ 4 ปี ถึง 12 ปี ผลการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 4 ปี จะระบุว่าความรู้สึก 2 อย่างไม่สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ แต่เด็กอายุ 6 - 8 ปี สามารถระบุว่าความรู้สึก 2 อย่างสามารถเกิดขึ้นเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่สามารถระบุ ได้ว่าอารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ เช่น เด็กจะบอกว่า "ถ้าหนูอยู่ในบ้านมีสิ่ง หนูจะตกใจ แต่ถ้าได้ออกจากบ้านมีสิ่งหนูจะรู้สึกดีใจ" สำหรับเด็กอายุ 8 - 12 ปี จะระบุได้ว่า อารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันได้ เช่น เด็กจะบอกว่า "หนูรู้สึกเลวร้าย และ

เสียใจ ถ้าที่ชายของหนูทำกิจกรรมหนูทั้ง" ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า "ความสามารถในการบ่งบอกถึงอารมณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ จะเพิ่มมากขึ้นในช่วงอายุ 4 - 8 ปี รวมถึงการบ่งบอกถึง การร่วมกันของอารมณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วย" (Harter & Buddin , 1987 : 395)

3. ทิศทางของอารมณ์ที่ร่วมกัน (Valence)

ทิศทางของอารมณ์ที่ร่วมกัน (Valence) คือ รูปแบบของทิศทางของอารมณ์ 2 หรือ 3 อารมณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน (Harter , 1983 : 166) นอกจากนั้น Harter (1983) ยังได้ให้ความหมายของ Same Valence และ Different Valence ไว้ดังนี้

1. Same Valence คือ รูปแบบของทิศทางของอารมณ์ 2 หรือ 3 อารมณ์ที่มีลักษณะคล้ายกันมาพร้อมกัน เช่น รูปแบบอารมณ์ทางลบ 2 อารมณ์ หรือรูปแบบของอารมณ์ทางบวก 2 อารมณ์มาพร้อมกัน และเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ตัวอย่างเช่น ความรู้สึกดีใจกับพอใจ ความรู้สึกเสียใจกับเศร้าร้ายพร้อม ๆ กัน

2. Different Valence คือ รูปแบบของทิศทางของอารมณ์ 2 หรือ 3 อารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้ามมาพร้อมกัน กล่าวคือ อารมณ์ทางบวกกับอารมณ์ทางลบมาพร้อมกันและเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ตัวอย่างเช่น รู้สึกดีใจกับเสียใจพร้อม ๆ กัน (Harter , 1983 : 166 - 167) และจากการศึกษาของ Harter (1982) พบว่า ความเข้าใจรูปแบบของอารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้ามซึ่งเกิดขึ้นร่วมกัน (Different Valence) ในสถานการณ์เดียวกันจะเป็นไปได้จนกระทั่งอายุ 9 ปี (Harter , 1982 : 34) และจากการศึกษาของ Terwogt & Olthof (1982) พบว่า เด็กอายุ 10 ปี จะมีความเข้าใจว่า อารมณ์ต่าง ๆ สามารถเกิดขึ้นร่วมกันในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมมากกว่าเด็กเล็กที่มีวัยเพียง 6 ปีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสถานการณ์นั้นประกอบด้วยอารมณ์ทางบวกและอารมณ์ทางลบที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน (Terwogt & Olthof , 1982 : 116) และความสามารถในการคิดเกี่ยวกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่ตรงกันข้ามสามารถเกิดขึ้นได้ หลังจากที่เด็กพัฒนาความสามารถในการจำ และเข้าใจว่าอารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้าม สามารถเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันได้ (Different Valence) (Denaldson and Westerman , 1986 : 660) จึงอาจสรุปได้ว่า ความเข้าใจว่าอารมณ์ 2 อารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้าม สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กอายุประมาณ 10 - 11 ปี (Harter , 1983 : 172)

Wintre & Valence (1994) ซึ่งศึกษาระดับของพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กวัย 4 - 8 ปีที่เกี่ยวข้องกับ ระดับความเข้มของอารมณ์ (Intensity) การร่วมกันของอารมณ์

(Multiple Emotions) และทิศทางของอารมณ์ที่ร่วมกัน (Valence) และได้แบ่งระดับของพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. พัฒนาการในระดับที่ 1 เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับนี้จะสามารถระบุการรับรู้อารมณ์เพียงอารมณ์เดียวในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเท่านั้น รวมทั้งสามารถระบุระดับความเข้มของอารมณ์ที่แตกต่างกันในอารมณ์นั้นได้ด้วย เช่น เด็กจะบอกว่า "รู้สึกเสียใจมากที่สุดเมื่อแม่ตี"

2. พัฒนาการในระดับที่ 2 เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับนี้จะสามารถระบุการรับรู้อารมณ์ที่ร่วมกันอย่างน้อย 2 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง อารมณ์ที่มีทิศทางเดียวกันเกิดร่วมกัน เช่น อารมณ์ทางบวก 2 อารมณ์ หรืออารมณ์ทางลบทั้ง 2 อารมณ์ เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน และมีระดับความเข้มของอารมณ์อย่างน้อย 2 อารมณ์ ในระดับที่สูงสุด ตัวอย่างเช่น เด็กจะบอกว่า "รู้สึกเสียใจมากที่สุดและตกใจมากที่สุด เมื่อเห็นจักรยานของหนูพัง"

3. พัฒนาการในระดับที่ 3 เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับนี้ เด็กจะสามารถระบุการรับรู้อารมณ์ที่ร่วมกันอย่างน้อย 2 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง อารมณ์ที่มีทิศทางเดียวกันเกิดร่วมกัน เช่น อารมณ์ทางบวก 2 อารมณ์ หรืออารมณ์ทางลบ 2 อารมณ์เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน และมีระดับความเข้มของอารมณ์แต่ละอารมณ์ในระดับที่แตกต่าง ตัวอย่างเช่น เด็กจะบอกว่า "รู้สึกเสียใจมากที่สุดและตกใจเล็กน้อย เมื่อเห็นจักรยานของหนูพัง"

4. พัฒนาการในระดับที่ 4 เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับนี้จะสามารถระบุการรับรู้อารมณ์ที่ร่วมกันอย่างน้อย 2 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และอารมณ์ดังกล่าวจะมีทิศทางตรงกันข้ามกันเกิดร่วมกัน เช่น อารมณ์ทางบวกกับอารมณ์ทางลบเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน รวมทั้งระดับความเข้มของอารมณ์แต่ละอารมณ์ในระดับที่แตกต่าง ตัวอย่างเช่น เด็กจะบอกว่า "รู้สึกตกใจมากที่สุด โกรธเล็กน้อย และดีใจปานกลางเมื่อเห็นจักรยานของหนูพัง"

การศึกษาของ Wintre & Vallence (1994) เกี่ยวกับความเข้าใจอารมณ์ของเด็กอายุ 4 - 8 ปี ใช้การเล่าสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เด็กฟัง และให้เด็กระบุการรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์ โดยใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อการวิจัยครั้งนี้ พบผลการศึกษว่า เด็กอายุ 4 ปีขึ้นไปจะมีพัฒนาการในระดับที่ 1 คือ สามารถรับรู้และระบุถึงอารมณ์เพียงอารมณ์เดียวในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้ รวมทั้งสามารถระบุความเข้มของอารมณ์ที่แตกต่างกันในอารมณ์นั้นได้ สำหรับเด็กอายุเฉลี่ย 6 ปี เด็กจะมีพัฒนาการในระดับที่ 3 คือ สามารถที่จะรับรู้

และระบุมารวมที่ร่วมกัน (Multiple Emotions) อย่างน้อย 2 อารมณ์ ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้ ลักษณะของอารมณ์มีทิศทางเดียวกันเกิดร่วมกัน (Same Valence) รวมทั้งสามารถระบุถึงระดับความเข้มของอารมณ์ แต่ละอารมณ์ในระดับที่แตกต่างกันได้ อย่างไรก็ตามเด็กในช่วงนี้ ยังไม่สามารถระบุถึงลักษณะของอารมณ์ ที่มีทิศทางตรงกันข้ามกันเกิดร่วมกันได้ (Different Valence) สำหรับเด็กอายุ 8 ปี จะมีพัฒนาการในระดับที่ 4 คือ สามารถรับรู้และระบุมารวมที่ร่วมกัน (Multiple Emotions) อย่างน้อย 2 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้ ลักษณะของอารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้ามเกิดร่วมกันได้ (Different Valence) รวมทั้งระดับความเข้มของอารมณ์ แต่ละอารมณ์ในระดับที่แตกต่างกันได้ด้วย

การศึกษาของ Harter and Buddin (1987) ได้แบ่งพัฒนาการความเข้าใจของเด็กเกี่ยวกับอารมณ์ 2 อารมณ์ ที่สามารถเกิดขึ้นได้พร้อม ๆ กันออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้

1. พัฒนาการในระดับชั้นที่ 0 เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ เด็กจะใช้อารมณ์เพียงอารมณ์เดียวในการตัดสินสถานการณ์หนึ่ง หรือใช้ 2 อารมณ์แต่ทั้ง 2 อารมณ์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกันได้ เช่น - รู้สึกดีใจเมื่อฉันได้ดูทีวี" และอายุเฉลี่ยของเด็ก ที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ประมาณ 5 ปี

2. พัฒนาการในระดับชั้นที่ 1 (Same Valence - Same Target) เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ เด็กจะมีความเข้าใจว่า อารมณ์ 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ แต่อารมณ์ทั้ง 2 อารมณ์จะมีลักษณะคล้ายกัน เช่น อารมณ์ทางบวกทั้ง 2 อารมณ์ หรืออารมณ์ทางลบทั้ง 2 อารมณ์ในสถานการณ์เดียวกัน เช่น เด็กบอกว่า - รู้สึกดีใจ และภูมิใจที่ฉันชนะการแข่งขัน" และอายุเฉลี่ยของเด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ ประมาณ 7 ปี

3. พัฒนาการในระดับชั้นที่ 2 (Same Valence - Different Target) เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ เด็กจะมีความเข้าใจว่าอารมณ์ทั้ง 2 อารมณ์สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ แต่อารมณ์ทั้ง 2 อารมณ์ จะมีลักษณะคล้ายกันในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เช่น เด็กจะบอกว่า "รู้สึกเบื่อหน่าย เพราะไม่มีสิ่งใดที่ฉันอยากทำ และในขณะเดียวกันก็รู้สึกเลวร้าย เพราะแม่ตีฉัน" และอายุเฉลี่ยของเด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ คือ 8 ปี

4. พัฒนาการในระดับชั้นที่ 3 (Different Valence - Different Target) เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ เด็กจะมีความเข้าใจว่าอารมณ์ทั้ง 2 อารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้ามสามารถเกิดขึ้นร่วมกันในสถานการณ์ที่แตกต่างกันได้ เช่น เด็กจะบอกว่า "ฉันรู้สึกตกใจที่แม่กำลังจะตีฉันเพราะฉันไม่ทำความสะอาดห้องนอนของฉัน และฉันก็รู้สึกดีใจที่ฉันได้ดูทีวี" และอายุเฉลี่ยของเด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในชั้นนี้ประมาณ 10 ปี

5. พัฒนาการในระดับขั้นที่ 4 (Different Valence - Same Target) เด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในขั้นนี้ เด็กจะมีความเข้าใจว่าอารมณ์ทั้ง 2 อารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้าม สามารถเกิดขึ้นร่วมกันในสถานการณ์เดียวกัน เช่น เด็กจะบอกว่า " ดีใจที่ยายของฉันมาเยี่ยมฉัน แต่ในขณะที่เดียวกันก็รู้สึกเศร้าเพราะยายไม่ได้ให้ของขวัญแก่ฉัน " และอายุเฉลี่ยของเด็กที่มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในขั้นนี้ประมาณ 11 ปี

จากแนวคิดของ Harter (1987) แสดงให้เห็นว่ารูปแบบพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กนั้น เด็กจะมีความสามารถในการเข้าใจอารมณ์เป็นลำดับขั้นพัฒนาการตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wintre & Vallence (1994) แต่รูปแบบของพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กในงานการศึกษาของ Harter (1987) จะล่าช้ากว่า Wintre & Vallence (1994) โดย Harter (1987) พบว่า เด็กจะเริ่มมีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในช่วงอายุประมาณ 5 ปีขึ้นไป และพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กในขั้นสูงสุดที่เด็กจะสามารถมีความเข้าใจอารมณ์ได้อย่างสมบูรณ์ในช่วงอายุ 11 ปี ในขณะที่ Wintre & Vallence (1994) พบว่า เด็กจะเริ่มมีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไป และพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กในขั้นสูงสุดในช่วงอายุ 8 ปี

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การศึกษาของ Harter (1987) และ Wintre & Vallence (1994) เกี่ยวกับพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ พัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กจะมีลักษณะเป็นลำดับขั้นพัฒนาการตามอายุที่เพิ่มขึ้น แต่มีความแตกต่างกันในช่วงอายุที่ค้นพบนั้น คือ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาของ Wintre & Vallence (1994) จะมีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ต่าง ๆ เร็วกว่ากลุ่มตัวอย่างในการศึกษาของ Harter (1987)

- ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานตามผลการศึกษาวิจัยของ Wintre & Vallence (1994) โดยการวัดองค์ประกอบความเข้าใจอารมณ์ที่ Harter (1983) ได้แบ่งไว้เป็น 3 ด้าน ดังนี้คือ ระดับความเข้มของอารมณ์ (Intensity of Emotion) การร่วมกันของอารมณ์ (Multiple Emotions) และทิศทางของอารมณ์ที่ร่วมกัน (Valence)

ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็ก

1. บทบาทการเลี้ยงดูของพ่อแม่ต่อพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็ก

จากการศึกษาของ Baumrind (1971) พบว่า การเลี้ยงดูของพ่อแม่มีผลต่อพฤติกรรมและลักษณะอารมณ์ของเด็ก โดย Baumrind ได้ศึกษาการเลี้ยงดูของพ่อแม่ 3 แบบ คือ การเลี้ยงแบบเผด็จการ (Authoritarian) การเลี้ยงแบบตามใจ (Permissive) และการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (Authoritative) พบว่าเด็กทั้ง 3 กลุ่มมีพฤติกรรมและลักษณะทางอารมณ์ที่แตกต่าง

ต่างกัน เด็กที่พ่อแม่เลี้ยงดูแบบเผด็จการจะมีลักษณะเป็นคนอ่อนยอมตาม (Submissive) ไม่เป็นมิตร (Unfriendly) และก้าวร้าว (Aggressive) ส่วนในเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบตามใจ จะมีลักษณะที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ไม่เป็นผู้ใหญ่ (Immature) และก้าวร้าว (Aggressive) ขาดความเป็นตัวของตัวเอง แต่สำหรับพ่อแม่เด็กที่เลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะมีลักษณะของความเป็นมิตร (Friendly) มีความสุขกับชีวิต (Happy) เป็นตัวของตัวเอง (Independent) เข้ากับสังคมได้ดี (Baumrind , 1971 Cited by Alison & Susan , 1987:363) นอกจากนี้ การอบรมเลี้ยงดูแบบชี้แจง หรืออธิบายเหตุผลของการกระทำของเด็ก (Inductive Child - Rearing Practices) นั้น จะเสริมสร้างให้เกิดแรงจูงใจต่อการที่จะทำพฤติกรรมของเด็ก Hoffman (1977) ชี้ให้เห็นว่า วิธี การอบรมเลี้ยงดูที่อธิบายผลการกระทำของเด็ก (Other - oriented induction) โดยการสอนเด็ก ให้คำนึงถึงบุคคลอื่น เป็นการสอนให้เด็กมีการร่วมรู้สึกที่เด็กจะรับรู้ว่าการกระทำของตัวเองจะมีผลต่อผู้อื่นอย่างไร ซึ่งวิธีนี้จะทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมการร่วมรู้สึก (Empathy) ต่อบุคคลอื่น และความสามารถในการร่วมรู้สึกต่อบุคคลอื่น ๆ นี้ จะมีผลต่อพัฒนาการทางวุฒิภาวะทางปัญญาของเด็กต่อการเข้าใจบุคคลอื่น ๆ ที่ทำให้เด็กพัฒนาตนเองจากการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric empathy) ไปสู่การตระหนักถึงความรู้สึกของบุคคลอื่นว่าจะแตกต่างจากความรู้สึก ของตนเองได้ (Empathy for another's feeling) เนื่องจากการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางนั้นลดลง จะทำให้เด็กมีความสามารถในการร่วมรู้สึกที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น ความเศร้าจากการสูญเสีย ความผิดหวังจาก การกระทำและความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ของเด็กที่เพิ่มมากขึ้น (Hoffman , 1970 : 47-80) โดยเฉพาะวัยเด็กตอนต้น ซึ่งเป็นวัยที่บุคคลจะได้รับอิทธิพลต่าง ๆ จากพ่อแม่มากที่สุด การอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ ย่อมมีผลทำให้เด็กมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไปด้วย Yarrow (1968) ได้ทำการศึกษาระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างปะทะสัมพันธ์ (Interaction) ของพ่อแม่กับเด็กในเรื่องการตอบสนองของความต้องการ การลดความเครียด การจัดหาสิ่งเร้า และการถ่ายทอดทางอารมณ์ระหว่างแม่ และเด็กกับแบบแผนพฤติกรรม และระดับสติปัญญาของเด็กมีความเกี่ยวข้องกับปะทะสัมพันธ์ของพ่อแม่กับเด็ก (Yarrow : 1968 ; Cited by กาญจนา ; 2514 : 6 - 8)

2. การเรียนรู้ที่มีผลต่อพัฒนาการความเข้าใจของเด็ก

การทดลองออกและการตอบสนองทางอารมณ์ของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ และการเรียนรู้เกี่ยวกับอารมณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นตั้งแต่วัยแรกเกิด การเรียนรู้ทางอารมณ์เริ่มขึ้นจากการสัมผัสระหว่างทารกกับพ่อแม่ (Lewis and Michalson , 1982 Cited by Alison & Susan , 1987 : 246) การเรียนรู้เกี่ยวกับการตอบสนองทางอารมณ์จะเกิดขึ้นช้า ๆ ที่ละน้อย โดยในช่วง 1 ปี

แรกเด็กจะเรียนรู้จากการสัมผัส และหลังจากเด็กได้เรียนรู้ภาษาแล้วจะเริ่มบ่งบอกถึงอารมณ์ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจากกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้าใจอารมณ์ของเด็ก โดยเฉพาะพ่อแม่ ถือได้ว่าเป็นตัวแบบของการแสดงออกของอารมณ์ในช่วงวัยเด็ก (Alison & Susan , 1987 : 247)

3. เพศ มีผลต่อพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็ก

Chodorow (1978) กล่าวว่า ลักษณะของเพศ และการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีผลต่อบุคลิกภาพ ลักษณะทางอารมณ์ของเด็ก การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่แตกต่างกันตามเพศของลูกมีผลต่อพัฒนาการทางอารมณ์ที่แตกต่างกันด้วย (Chodorow ,1978 Cited by Brody ,1985 : 119) และจากการศึกษาของ Black ' s (1973) พบว่าพ่อแม่มักจะสนับสนุนให้ลูกชายมีลักษณะก้าวร้าว (Aggressive) แต่ไม่ใช้อารมณ์ (Unemotional) และสนับสนุนลูกสาวให้ใช้อารมณ์ (Emotion) แต่ไม่ก้าวร้าว นอกจากนี้ยังพบว่า พ่อแม่จะแสดงการตอบสนองต่อการแสดงออกทางอารมณ์ของลูกชายมากกว่าลูกสาว (Black ' s , 1973 Cited by Brody , 1985 : 120) การศึกษาของ Bimbaun & Croll (1984) พบว่า พ่อแม่จะยอมรับอารมณ์โกรธในเด็กชายมากกว่าเด็กผู้หญิง และยอมรับอารมณ์กลัวว่ามีในเด็กผู้หญิงมากกว่าในเด็กผู้ชาย (Bimbaun , 1984 Cited by Brody , 1985 : 120) นอกจากนี้ Feshbach (1982) ได้ศึกษาพบว่า ลักษณะความเอื้อเฟื้อ (Empathy) จะสัมพันธ์กับความผูกพันของแม่กับลูกผู้หญิงในทางบวก แต่ในลูกผู้ชายจะมีลักษณะตรงกันข้าม ลักษณะความเอื้อเฟื้อของลูกผู้ชายจะสัมพันธ์กับการสนับสนุนของพ่อแม่ต่อการแข่งขันในสังคม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า บทบาทของครอบครัวโดยเฉพาะพ่อแม่ นับเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กในเพศที่ต่างกัน (Feshbach , 1982 Cited by Brody , 1985 : 121) นอกจากนี้ ในการศึกษาพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของ Wintre & Vallence (1994) ยังพบว่า เด็กผู้หญิงจะบ่งบอกถึงอารมณ์ต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่รับฟังได้มากกว่าเด็กผู้ชาย และเด็กผู้หญิงจะแสดงอารมณ์รักกับ ดีใจในเหตุการณ์ที่มีลักษณะทิศทางของอารมณ์ทางบวก สำหรับเด็กผู้ชายจะบ่งบอกอารมณ์ดีใจเพียงอย่างเดียว และไม่ค่อยบ่งบอกถึงอารมณ์รักในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับฟัง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ลักษณะทางเพศมีผลต่อพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ ในการบ่งบอกถึงอารมณ์ต่าง ๆ ด้วย (Wintre & Vallence , 1994 : 513)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

กฤตยา อารยศิริ (2523) ทำการศึกษาการแสดงอารมณ์โกรธ ดีใจ และเสียใจ ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทย และนักศึกษชาวอเมริกัน และของนักเรียนชาย และหญิงในแต่ละวัฒนธรรม เมื่อปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพแตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักศึกษาไทย และนักศึกษชาวอเมริกัน ระดับปริญญาชายและหญิง จำนวน 313 คน โดยให้ตอบแบบสอบถามภาษาอังกฤษสำหรับนักศึกษชาวอเมริกัน และภาษาไทยสำหรับนักศึกษาไทย แบบสอบถามจะประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับอารมณ์ โกรธ ดีใจ และเสียใจแยกกันเป็นส่วน ๆ ในฉบับเดียวกัน แบบสอบถามเสนอเรื่องสมมติ 18 เรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้ตอบแบบสอบถาม และบุคคลที่มีสถานภาพต่าง ๆ ได้แก่ อาจารย์ผู้สอน บิดา หรือมารดา และเพื่อน เมื่อมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นในสถานภาพสังคม 3 แบบ คือ บุคคลที่ไม่คุ้นเคยและคุ้นเคยจำนวนมากรวมอยู่ในการปฏิสัมพันธ์นั้น และสถานการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ด้วยเลย ผลของการวิจัยพบว่าในการคาดคิดเกี่ยวกับการแสดงออก นักศึกษาไทยได้แสดงอารมณ์โกรธน้อยกว่านักศึกษชาวอเมริกัน แต่การแสดงอารมณ์ดีใจ และเสียใจไม่แตกต่างกัน สำหรับการมีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรม นักศึกษาไทยเมื่อปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้แสดงออกทางอารมณ์มากกว่าเมื่อปฏิสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอนและบิดาหรือมารดา แต่สำหรับนักศึกษชาวอเมริกันเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน บิดามารดา และเพื่อนจะแสดงออกทางอารมณ์ไม่แตกต่างกัน ส่วนการมีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่าการแสดงออกทางอารมณ์ของนักศึกษาไทยมีการแปรผันตามสถานการณ์ ทางสังคมมากกว่านักศึกษชาวอเมริกัน

วิภาดา แซ่ตั้ง (2538) ทำการศึกษาการแสดงออกทางอารมณ์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ของนักเรียนมัธยมศึกษาตามการรับรู้ของตนเอง กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเป็นเด็กนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 504 คน เป็นนักเรียนชายจำนวน 252 คน นักเรียนหญิงจำนวน 252 คน โดยให้ตอบแบบสอบถาม แบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบ ส่วนที่สองเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์ 3 ประเภท ได้แก่ อารมณ์โกรธ ดีใจ และเสียใจที่ถูกเป็นเรื่องสั้น 3 เรื่อง คำถาม 2 ตอน คือ ตอนแรกเป็นคำถามเกี่ยวกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นของนักเรียน ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ผลของการวิจัยพบว่า นักเรียนชาย และนักเรียนหญิงมีระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์โกรธแตกต่างกันตามสถานการณ์ กล่าวคือ นักเรียนแสดงอารมณ์โกรธออกมามากที่สุดเมื่ออยู่ตามลำพัง และแสดง

อารมณ์โกรธออกมาน้อยลงเมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน นอกจากนั้นยังพบอีกว่า ระดับความเข้มของการแสดงอารมณ์ดีใจ และเสียใจแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ นั่นคือการแสดงอารมณ์ดีใจ และแสดงอารมณ์ออกมามากที่สุดเมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน และการแสดงอารมณ์ดีใจออกมาน้อยลงไปตามลำดับดังนี้ เมื่ออยู่ตามลำพัง อยู่ต่อหน้าพ่อแม่ - ครู อาจารย์ และอยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า สำหรับอารมณ์เสียใจจะแสดงออกมากที่สุดเมื่ออยู่ตามลำพัง และการแสดงอารมณ์ลดน้อยลงไปตามลำดับเมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน ต่อหน้าพ่อแม่ ครู อาจารย์ และต่อหน้าคนแปลกหน้า สำหรับพฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันนั้นพบว่า เมื่อมีอารมณ์โกรธ นักเรียนพยายามควบคุมสีหน้าของตนเองเมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่ - ครู อาจารย์ และแสดงสีหน้าบึ้งตึงไม่พอใจ และกัดฟันด้วยความโมโหเมื่ออยู่ตามลำพัง และต่อหน้าเพื่อน เมื่อมีอารมณ์ดีใจนักเรียนพยายามควบคุมสีหน้าของตนเอง เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่ - ครู อาจารย์ และแสดงสีหน้ายิ้มแย้ม ประมอติ หัวเราะสนุกสนาน และกระโดดโลดเต้นเมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่อมีอารมณ์เสียใจนักเรียนจะพยายามควบคุมสีหน้าของตนเอง เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่ - ครู อาจารย์ และแสดงสีหน้าเศร้า หดหู่ และทศุร่าพิงร่าพันเมื่ออยู่ตามลำพัง

อรุณรัตน์ พิมพ์สุตะ (2533) ทำการศึกษาความเข้าใจอารมณ์ที่แท้จริง และอารมณ์ที่ปรากฏทางใบหน้าในเด็กอายุ 4 - 6 ปี กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนที่มีอายุ 4 - 6 ปี จำนวน 90 คน ผู้วิจัยใช้ภาพวาดการ์ตูนประกอบการเล่าเรื่อง 6 เรื่อง แบ่งเป็นเนื้อเรื่องที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์ทางบวก และอารมณ์ทางลบอย่างละ 3 เรื่อง และเรื่องหนึ่งจะมีภาพประกอบ 2 - 3 ภาพ ผู้วิจัยจะให้เด็กทำความเข้าใจกับภาพการ์ตูน ใบหน้าของตัวเองทุกครั้ง 3 ภาพ ก่อนการร่วมฟังเนื้อเรื่องแต่ละเรื่อง หลังจากนั้นให้เด็กตอบคำถาม โดยการเลือกภาพใดภาพหนึ่งจาก 3 ภาพนั้น รวมทั้งให้เหตุผลประกอบการเลือกภาพ ผลของการวิจัยพบว่า เด็กมีความเข้าใจอารมณ์ที่แท้จริง และอารมณ์ที่ปรากฏทางใบหน้าเพิ่มขึ้นตามระดับอายุ นอกจากนั้นยังพบอีกว่า เด็กอายุ 4 ปี และ 5 ปี มีความเข้าใจในเนื้อเรื่องที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์ทางลบ ได้ดีกว่าเนื้อเรื่องที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์ทางบวก สำหรับเด็กอายุ 6 ปี มีความเข้าใจในเรื่องทั้ง 2 ประเภท ได้ใกล้เคียงกัน เด็กอายุ 4 ปี มีแนวโน้มที่จะตอบคำถาม เกี่ยวกับอารมณ์ตามสถานการณ์ที่ปรากฏในเรื่องมากกว่า การตอบตามอารมณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

งานวิจัยต่างประเทศ

Wintre (1990) ได้ศึกษาถึงการทำนายถึงรูปแบบการตอบสนองทางอารมณ์ด้วยตนเองตามอายุ เพศ สถานการณ์ในกลุ่มเด็กที่มีอายุแตกต่างกัน จำนวน 407 คน กลุ่มตัวอย่างมีระดับ

อายุ 8 ปี 11 ปี 15 ปี และ 20 ปี แบ่งเป็นเพศหญิงและเพศชาย ในแต่ละกลุ่มอายุ ผู้ทดลองใช้วิธีการเล่าสถานการณ์ต่างทั้งหมด 10 สถานการณ์ ที่แสดงออกถึงอารมณ์ต่าง ๆ โดยทุก ๆ สถานการณ์จะแสดงถึงอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งอันเป็นเป้าหมายในสถานการณ์นั้น โดยที่สถานการณ์ทั้งหมดประกอบด้วย 5 อารมณ์ คือ โกรธ ตีใจ เสียใจ กลัวและรัก ให้เด็กฟัง และให้เด็กบอกถึงอารมณ์เป้าหมายในสถานการณ์นั้น รวมทั้งให้ระบุถึงความเข้มของอารมณ์ที่มีต่อสถานการณ์ที่ได้รับฟังด้วย

จากการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 8 ปี สามารถบอกถึงอารมณ์เป้าหมายในสถานการณ์ที่ได้รับฟังอย่างถูกต้อง แต่ไม่สามารถบอกถึงระดับความเข้มของอารมณ์ได้

Wintre and Harter (1989) ได้ศึกษาการรายงานถึงอารมณ์ ที่มีลักษณะตรงกันข้ามที่เกิดขึ้นพร้อมกันในเด็กอายุ 9 - 12 ปี ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ประเด็นการถามเกี่ยวกับความรู้สึกของเด็กที่แตกต่างกันและเกิดขึ้นพร้อมกัน รวมถึงการใช้เครื่องมือที่เป็นรูปภาพ แสดงถึงอารมณ์ที่แตกต่างกันเป็นคู่ เช่น ตีใจกับโกรธ และตีใจกับเสียใจ ผู้วิจัยจะถามถึงประเด็นการถามความรู้สึกที่แตกต่างกันและเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันไปยังบุคคลที่เป็นเป้าหมายทางอารมณ์ที่ต่างกัน เช่น เพื่อนและพ่อแม่ และให้เด็กจับคู่รูป ที่แสดงความรู้สึกไปยังบุคคลที่เป็นเป้าหมายทางอารมณ์ ในการวิจัยนี้พบว่า การเข้าใจถึงอารมณ์ที่แตกต่างที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ไม่มีความสัมพันธ์กับอายุ

Tarwogt and Olthof (1986) ได้ทำการศึกษาขั้นตอนพัฒนาการของความหลากหลายทางอารมณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในเด็กวัย 6 ปี และ 10 ปี วิธีการวิจัยเป็นการเล่าเรื่องสั้น 12 เรื่อง ที่ช่วยให้เด็กเกิดจินตนาการได้ด้วยตนเอง โดยในแต่ละเรื่องนั้นทำให้เด็กรู้สึกถึงอารมณ์ที่แตกต่างกันในเวลาเดียวกัน อารมณ์ที่นำมาประกอบในการเล่าเรื่องสั้น คือ อารมณ์ตีใจ เสียใจ กลัว และโกรธ ในขณะที่เล่าเรื่อง มีรูปที่แสดงถึงสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เรื่องสั้นทั้ง 12 เรื่องนั้นได้รับการจับคู่ตามการแสดงอารมณ์ร่วม เรื่องละ 2 อารมณ์ เช่น อารมณ์ตีใจ และเสียใจ อารมณ์โกรธ และกลัว ในเรื่องแรกแต่ละเรื่องประกอบด้วย อารมณ์ทางบวก 1 อารมณ์ อารมณ์ทางลบ 1 อารมณ์ และ 6 เรื่องที่เหลือแต่ละเรื่องประกอบไปด้วยคู่ของอารมณ์ที่เป็นทางลบทั้ง 6 เรื่อง นอกจากนั้นในงานวิจัยนี้มีเรื่องเสริมเข้ามาอีก 3 เรื่อง เป็นเรื่องที่เป็นอารมณ์ทางบวกที่ถูกแสดงออกหลังจากที่เด็กได้รับฟังเรื่องเล่าทั้ง 15 เรื่องแล้ว ผู้วิจัยจะถามเด็กว่า "ถ้าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นกับหนู หนูจะรู้สึกอย่างไร" ในวันสุดท้าย ผู้วิจัยจะถามถึงระดับความเข้มของอารมณ์ในเรื่องกับเด็ก ผลการวิจัยพบว่า เด็กอายุ 6 ปี เลือกอารมณ์ที่เป็นไปตามเรื่องที่กำหนด แต่เด็กอายุ 10 ปี จะรับรู้ว่ามีอารมณ์ต่าง ๆ ที่สามารถใช้ในการตัดสินสถานการณ์ในเรื่องได้มากกว่า รวมทั้งสามารถระบุถึงอารมณ์ที่หลากหลายในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้มากกว่าเด็กอายุ 6 ปี

แต่จะสามารถบ่งบอกถึงอารมณ์ที่หลากหลายได้น้อยลง เมื่อรูปแบบของอารมณ์ที่หลากหลายมีลักษณะตรงกันข้าม

Harter & Buddin (1987) ได้ทำการศึกษาความเข้าใจของเด็กเกี่ยวกับอารมณ์ 2 อารมณ์ที่สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันตามลำดับพัฒนาการทั้ง 5 ชั้น โดยทำการศึกษาจำนวน 126 คน อายุระหว่าง 4 ปี ถึง 12 ปี โดยการทดสอบความเข้าใจอารมณ์ต่าง ๆ ทั้ง 4 อารมณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยโดยแสดงรูปแบบที่แสดงออกถึงอารมณ์ต่าง ๆ แก่เด็กจำนวน 7 รูป 3 รูปแรกแสดงอารมณ์ทางบวก และ 4 รูป แสดงอารมณ์ทางลบ ในแต่ละรูปจะบ่งชี้ถึงระดับอารมณ์ เช่น ในรูปที่ 1 เป็นรูปที่แสดงอารมณ์เดียว และระดับของอารมณ์อื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น รู้สึกหตู่ ผิดหวังรวมอยู่ในรูปนั้น นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังสร้างเครื่องมือเป็นลักษณะของตารางให้เด็กจับคู่ อารมณ์กับสถานการณ์เป้าหมายที่ผู้วิจัยถามถึงตามลำดับ โดยการใช้คำถามถึงสถานการณ์เป้าหมายแล้วให้เด็กบอกถึงอารมณ์ที่สามารถเกิดขึ้นในสถานการณ์เป้าหมายต่าง ๆ ที่อาจมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกัน ในการตอบของเด็กนั้น ให้เด็กจับคู่ภาพอารมณ์กับสภาพสถานการณ์เป้าหมายในตารางร่วมด้วย โดยผู้วิจัยมีความคิดว่า พัฒนาการทางอารมณ์จะมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น ตามความสามารถทางสติปัญญาของเด็ก หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสามารถทางสติปัญญานี้จะเพิ่มขึ้นตามลำดับอายุที่เพิ่มขึ้น

Michalson & Lewis (1985) ได้ทำการศึกษาความสามารถในการแยกแยะความแตกต่างของอารมณ์ในเด็ก โดยการให้เด็กอธิบายถึงความรู้สึกที่แสดงในรูปภาพจำนวน 6 ใบ แต่ละภาพประกอบด้วยรูปที่แสดงอารมณ์ ดีใจ เสียใจ โกรธ กลัว แปลงใจ และน่ารังเกียจ จากการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 5 ปีสามารถรับรู้ถึงอารมณ์ต่าง ๆ ที่แสดงในรูปได้ โดยการบ่งชี้ถึงรูปที่แสดงความรู้สึก ดีใจ เสียใจ โกรธได้อย่างถูกต้อง แต่ไม่สามารถอธิบายถึงความรู้สึกแปลงใจ กลัว หรือน่ารังเกียจได้อย่างถูกต้อง นอกจากนั้นยังพบว่า เด็กในช่วงอายุ 6 ปี หรือ 7 ปี สามารถแยกแยะความแตกต่างของอารมณ์ในรูปได้อย่างถูกต้อง และสามารถรู้สึกได้มากกว่า 1 อารมณ์ในรูปที่เด็กเห็น นอกจากนั้น เด็กอายุ 9 - 10 ปี ยังสามารถเข้าใจถึงความรู้สึกที่ขัดแย้งกันสามารถเกิดขึ้นได้ จากภาพที่แสดงให้ดู

Arsenio & Kramer (1982) ได้ทำการศึกษาถึงความเข้าใจอารมณ์ในสถานการณ์ที่สมมติขึ้น โดยผู้วิจัยจะถามเด็กรู้สึกอย่างไร ถ้าผลึกเพื่อนออกจากชิงช้าและไปเล่นชิงช้าแทน ผลการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 4 ปี มีความรู้สึกทางบวก เช่น ดีใจ โดยเด็กจะให้เหตุผลว่า เพราะตนเองได้รับสิ่งที่ต้องการ คือ การได้เล่นชิงช้า แต่เด็กอายุ 8 ปีจะอธิบายถึงความรู้สึกที่เพิ่มมากขึ้น จากความรู้สึกดีใจ เด็กจะบอกถึงความรู้สึกที่ไม่เหมาะสมรวมอยู่ด้วย เช่น เสียใจ เลวร้ายเพราะเด็กทำอันตรายนี่ด้วย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กอายุ 4 - 8 ปี
2. เพื่อศึกษาลำดับขั้นขององค์ประกอบของความเข้าใจทางอารมณ์ในแต่ละระดับอายุ

สมมติฐานในการวิจัย

1. เด็กอายุ 4 ปี มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับที่ 1
2. เด็กอายุ 5 ปี มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับที่ 2
3. เด็กอายุ 6 ปี มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับที่ 3
4. เด็กอายุ 7 ปี มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับที่ 3
5. เด็กอายุ 8 ปี มีพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ในระดับที่ 4

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุระหว่าง 4-8 ปี จำนวน 50 คน โดยกำหนดอายุ และกลุ่มตัวอย่างดังนี้

- 1.1 กลุ่มอายุ 4 ปี คือ เด็กที่มีอายุระหว่าง 4 ปี 4 เดือน - 4 ปี 8 เดือน จำนวน 10 คน แบ่งเป็น เด็กชาย จำนวน 5 คน เด็กหญิง จำนวน 5 คน
- 1.2 กลุ่มอายุ 5 ปี คือ เด็กที่มีอายุระหว่าง 5 ปี 4 เดือน - 5 ปี 8 เดือน จำนวน 10 คน แบ่งเป็น เด็กชาย จำนวน 5 คน เด็กหญิง จำนวน 5 คน
- 1.3 กลุ่มอายุ 6 ปี คือ เด็กที่มีอายุระหว่าง 6 ปี 4 เดือน - 6 ปี 8 เดือน จำนวน 10 คน แบ่งเป็น เด็กชาย จำนวน 5 คน เด็กหญิง จำนวน 5 คน
- 1.4 กลุ่มอายุ 7 ปี คือ เด็กที่มีอายุระหว่าง 7 ปี 4 เดือน - 7 ปี 8 เดือน จำนวน 10 คน แบ่งเป็น เด็กชาย จำนวน 5 คน เด็กหญิง จำนวน 5 คน
- 1.5 กลุ่มอายุ 8 ปี คือ เด็กที่มีอายุระหว่าง 8 ปี 4 เดือน - 8 ปี 8 เดือน จำนวน 10 คน แบ่งเป็น เด็กชาย จำนวน 5 คน เด็กหญิง จำนวน 5 คน

ขีดจำกัดของงานวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เด็กที่มีอายุเฉลี่ย 4 ถึง 8 ปี เป็นเด็กนักเรียนอนุบาลปีที่ 1 - ประถมศึกษาปีที่ 2 ในโรงเรียนสหศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น

2. การสุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย จะสุ่มประชากรที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจเดียวกัน และสถานภาพทางครอบครัว ที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันเท่านั้น

3. การวัดความเข้าใจอารมณ์ของเด็ก จะเป็นการวัดทั้งความเข้าใจ และการแสดงออกของเด็กเกี่ยวกับความเข้าใจอารมณ์ หากเด็กมีความเข้าใจอารมณ์ แต่ไม่สามารถแสดงออกให้ผู้ทดสอบรับรู้ได้ไม่ถือว่าเด็กมีความเข้าใจอารมณ์ในการวิจัยครั้งนี้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ความเข้าใจอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการระบุถึงการรับรู้ความรู้สึกที่มีต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง จากรูปวาดที่แสดงสีหน้าของอารมณ์ชนิดนั้น ความเข้าใจอารมณ์ประกอบไปด้วย

1.1 การแยกแยะอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ความแตกต่างของการแสดงออกของอารมณ์ต่าง ๆ ทางสีหน้าจากรูปวาด เช่น รูปวาดที่แสดงอารมณ์โกรธ คือใจเสียใจ และตกใจ วัดจากความสามารถในการแยกแยะรูปวาดของอารมณ์แต่ละชนิดได้อย่างถูกต้อง

1.2 ระดับความเข้มของอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ระดับของการแสดงออกของอารมณ์ทางสีหน้าจากรูปวาด เช่น รูปวาดสีหน้าแสดงอารมณ์โกรธ จะแบ่งการแสดงออกทางอารมณ์ในรูปวาดอารมณ์โกรธเป็น 3 รูป คือ รูปวาดที่แสดงอารมณ์โกรธเล็กน้อย โกรธปานกลาง และโกรธมาก วัดจากความสามารถในการระบุรูปวาดที่แสดงถึงอารมณ์ในระดับที่แตกต่างกันได้อย่างถูกต้อง

1.3 การร่วมกันของอารมณ์ หมายถึง การรับรู้ที่อารมณ์ชนิดต่าง ๆ เช่น อารมณ์โกรธ อารมณ์ดีใจ อารมณ์เสียใจ ฯลฯ สามารถเกิดขึ้นร่วมกันได้อย่างน้อย 2 หรือ 3 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งในขณะนั้นได้ วัดจากความสามารถในการระบุถึงการแสดงออกร่วมกันของอารมณ์ชนิดต่าง ๆ จากรูปวาดอย่างน้อย 2 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้

1.4 ทิศทางของอารมณ์ที่ร่วมกัน หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ที่อารมณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 อารมณ์ขึ้นไปสามารถเกิดขึ้นพร้อมกันในสถานการณ์เดียวกันได้อย่างมีทิศทางแบ่งออกได้เป็น

1.4.1 การร่วมกันของอารมณ์ที่มีทิศทางเดียวกัน หมายถึง การรับรู้ที่อารมณ์ที่มีลักษณะคล้ายกันตั้งแต่ 2 อารมณ์ขึ้นไปสามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ ในสถานการณ์เดียวกัน วัด

จากความสามารถในการระบุถึงการรับรู้การแสดงออกร่วมกันของอารมณ์ชนิดต่าง ๆ ที่มีทิศทางเดียวกัน จากรูปภาพอย่างน้อย 2 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้

1.4.2 การร่วมกันของอารมณ์ที่มีทิศทางตรงกันข้าม หมายถึง การรับรู้ที่อารมณ์ที่มีลักษณะตรงกันข้าม ตั้งแต่ 2 อารมณ์ขึ้นไปสามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ ในสถานการณ์เดียวกัน วัดจากความสามารถในการระบุถึงการแสดงออกของอารมณ์ชนิดต่าง ๆ ที่มีทิศทางตรงกันข้ามจากรูปภาพอย่างน้อย 2 อารมณ์ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความเข้าใจอารมณ์ของเด็กได้กว้างขวางยิ่งขึ้น
2. เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ปกครอง ครูและผู้เกี่ยวข้องเข้าใจพัฒนาการของความเข้าใจอารมณ์ และรูปแบบขององค์ประกอบของความเข้าใจอารมณ์ในวัย 4 - 8 ปี อันเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาการความสามารถดังกล่าวมากขึ้น
3. เพื่อเป็นแนวทางศึกษาสำหรับผู้สนใจค้นคว้า และวิจัยในเรื่องดังกล่าวให้ลึกซึ้งต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย